

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ДУТЧЕНКО ОЛЕНА ОЛЕГІВНА

УДК 336.717.061

**БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ НА ОСНОВІ ВРАХУВАННЯ
ГАЛУЗЕВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЗИЧАЛЬНИКА**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України”.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Єпіфанов Анатолій Олександрович,
Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”, ректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Азаренкова Галина Михайлівна,
Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України,
заступник директора з наукової роботи
та міжнародних зв'язків;
кандидат економічних наук, доцент
Павлов Роман Анатолійович,
Дніпропетровський національний університет
ім. О. Гончара Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України, заступник декана
економічного факультету з наукової роботи

Захист дисертації відбудеться “20” жовтня 2011 р. о 15 год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 Державного
вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи
Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми,
вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного
вищого навчального закладу “Українська академія банківської
справи Національного банку України” за адресою: 40000, м. Суми,
вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий “20” вересня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Банківський сектор є основою розвитку вітчизняного фінансового ринку та відіграє ключову роль у структурі економіки. Сталість його функціонування визначається здатністю до врахування ризиків, що супроводжують банківську діяльність.

Стрімкий розвиток кредитування, який відбувався у 2006–2008 рр., значно збільшив боргове навантаження на економіку держави. При цьому найбільший приріст кредитів за цей період припав на дві галузі – будівництво та торгівлю, чим було збільшено ймовірність отримання втрат в результаті змін економічного стану галузей та ступеню цих змін, як в середині галузі, так і в порівнянні з іншими галузями економіки.

В умовах впливу світової економічної кризи на якість кредитної діяльності банківської системи та постійного зростання обсягів проблемних кредитів виникає необхідність удосконалення підходів до банківського кредитування шляхом врахування галузевих особливостей діяльності позичальника.

Теоретико-методологічні основи банківського кредитування досліджуються у наукових працях таких вчених, як: Г. Азаренкова, А. Ачкасов, А. Єпіфанов, В. Ковальов, О. Лаврушин, В. Лагутін, А. Поддєрьогін, С. Салига, І. Сало, Е. Стоянова. Дослідженню окремих питань запобігання негативному впливу результатів кредитних операцій на сталість функціонування банку присвячено роботи О. [Васюренка](#), С. Козьменка, А. Мещерякова, Р. Павлова. Питанням оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків присвячено наукові праці В. Вітлінського, О. Дзюблюка, Т. Карапетяна, А. Мороза, О. Терещенка, Я. Чайковського та ін. Суттєвий внесок у дослідження проблеми заставного забезпечення по кредиту зробили такі вчені, як: В. Галасюк, В. Галасюк (мол.), Д. Петров, М. Помазанов, В. Рослов, Б. Семененко, Г. Харрісон тощо.

Високо оцінюючи їх вклад у вирішення теоретико-практичних проблем банківського кредитування, зауважимо, що на сьогоднішній день недостатньо розкритим залишається питання врахування галузевих особливостей діяльності позичальника саме при проведенні банківського кредитування. Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з формуванням комплексного підходу до врахування галузевих особливостей функціонування позичальників при визначенні його кредитного рейтингу та встановленні рівня заставного забезпечення по кредиту.

Вищевикладене й обумовило вибір теми, об'єкта, мети дослідження, її актуальність, сформувало структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження були використані при виконанні науково-дослідних робіт ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України”, зокрема: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності” (номер державної реєстрації

0102U006965) та “Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер державної реєстрації 0109U006782), де дисертантом було досліджено особливості та проблеми банківського кредитування у сучасних умовах на основі врахування галузевих особливостей позичальника.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника при оцінці кредитоспроможності та визначенні розміру забезпечення по кредиту.

Виходячи з цієї мети, були поставлені та вирішені наступні задачі:

- дослідити науково-методичні підходи до визначення сутності банківського кредитування та його складових компонент;
- дослідити теоретичні основи організації банківського кредитування, узагальнити та систематизувати теоретико-методичні засади до визначення галузевого фактора та його врахування в процесі банківського кредитування суб'єктів господарювання;
- проаналізувати діючу практику банківського кредитування суб'єктів господарювання та удосконалити методичний підхід до визначення кредитного рейтингу позичальника;
- удосконалити методичний підхід до визначення розміру вартості застави по відношенню до суми кредиту;
- розробити підхід до комплексного врахування галузевих особливостей на стадіях оцінки кредитоспроможності та визначення ринкової вартості заставного майна позичальника;
- розробити напрямки удосконалення організації моніторингу кредитних операцій;
- дослідити можливості практичного застосування підходу до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника в процесі банківського кредитування.

Об'єктом дослідження є процес банківського кредитування.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії кредиту, банківської справи, фінансів суб'єктів господарювання, а також сучасні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Вирішення обраного науково-практичного завдання базується на загальнонаукових принципах проведення комплексних наукових досліджень. У процесі дослідження використано ряд загальнонаукових методів, зокрема: аналізу, синтезу та наукової абстракції (для забезпечення узгодженості термінології в рамках системи банківського кредитування); статистичного аналізу (для дослідження

тенденцій банківського кредитування в Україні); аналогії та логічного узагальнення (для дослідження проблем та перспектив розвитку банківського кредитування); системний аналіз (для вивчення організації процесу банківського кредитування); економіко-статистичні та економіко-математичні (для розрахунку показників фінансового стану галузі); формально-логічний (при побудові методичних підходів до врахування галузевого фактора в процесі банківського кредитування); зіставлення, групування, графічний (для побудови таблиць, графіків та діаграм).

Інформаційною базою дослідження є закони України, постанови Правління Національного банку України, офіційні статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Національного банку України та окремих банківських установ, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, інформаційні матеріали статистичних і періодичних видань України та світу, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні питань, пов'язаних з удосконаленням процедури проведення банківського кредитування.

Найбільш значними науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника у процесі банківського кредитування. Зміст даного підходу полягає в авторському обґрунтуванні відповідного інструментарію врахування галузевих особливостей позичальника, що застосовуються банком на різних етапах кредитування, а також у визначенні необхідних складових інформаційного та організаційного забезпечення кредитного процесу;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до визначення кредитного рейтингу позичальника на основі введення коригуючої поправки до бальної оцінки кредитоспроможності, який, на відміну від існуючих, дозволяє залежно від особливостей функціонування галузі оцінити спроможність позичальника обслуговувати свою заборгованість у довгостроковому періоді;
- науково-методичний підхід до визначення коефіцієнта заставного забезпечення кредиту на основі врахування відмінностей у рентабельності діяльності галузей. Це дозволяє мінімізувати ризик кредитора щодо ліквідаційної вартості заставного майна;
- науково-методичне забезпечення організації моніторингу кредитної операції при регулярній переоцінці фінансового стану позичальника шляхом врахування зміни середньогалузевих показників рентабельності діяльності, що дає змогу оперативного реагування на зміну стану розвитку галузі;

набули подальшого розвитку:

- уточнено набір складових системи банківського кредитування за рахунок узгодження діючих підходів до їх визначення, що дозволяє досягти збалансованості системно-функціонального зв'язку між кредитором та позичальником;
- теоретичний підхід до визначення економічного змісту галузевого фактора в процесі банківського кредитування за рахунок доповнення переліку відмінних характеристик галузі специфікою предмета застави.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні узагальнення та методичні рекомендації до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника в процесі банківського кредитування спрямовані на підвищення якості та зрозумілості процедури кредитування з метою зменшення кредитних ризиків.

Обґрунтовані теоретичні висновки та розроблені практичні рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані в практичній діяльності банківських установ та навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Запропонований автором підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при оцінці кредитоспроможності та визначенні вартості заставного майна прийнятий до впровадження в діяльність ПАТ АБ “Столичний” (довідка про впровадження від 02.12.2010 № 08-14/1690).

Методичний підхід до визначення коефіцієнта заставного забезпечення по кредиту на основі врахування показника рентабельності галузі впроваджено у діяльність філії – Сумське обласне управління АТ “Державний ощадний банк України” (довідка про впровадження від 28.12.2010 № 7302).

Запропонований автором підхід до визначення кредитного рейтингу позичальника на основі введення коригуючої поправки до бальної оцінки його кредитоспроможності впроваджено у діяльність філії в м. Суми ПАТ “Державний експортно-імпорتنний банк України” (довідка про впровадження від 18.01.2011 № 115/127).

Результати наукових розробок використовуються у навчальному процесі ДВНЗ “Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін: “Банківські операції”, “Інвестиційне кредитування”, “Фінансовий аналіз”, “Фінанси підприємств” (акт від 10.05.2011).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті положення, які розроблені автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження доповідались, обговорювались та одержали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи

розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2006, 2010), Друга всеукраїнська науково-практична конференція аспірантів та молодих учених “Розвиток фінансово-кредитної системи України” (м. Львів, 2006), Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених “Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні” (м. Київ, 2007), Міжнародна науково-практична конференція “Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (м. Суми, 2007, 2010), Науково-практична конференція Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту Сумського національного аграрного університету “Актуальні проблеми економіки та менеджменту” (м. Суми, 2009).

Наукові публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 16 наукових праць загальним обсягом 10,27 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,66 друк. арк., у тому числі: 1 колективна монографія, 8 статей, що опубліковані у наукових фахових виданнях, 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура і зміст дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 205 сторінок, у тому числі на 60 сторінках розміщено 36 таблиць, 20 рисунків, 4 додатки і список використаної літератури зі 190 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, основні завдання, предмет та об’єкт дослідження, визначено методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про апробацію результатів дослідження.

У першому розділі дисертації “Теоретичні засади організації банківського кредитування та його галузевий характер” досліджено місце та роль банківського кредитування в розвитку економіки держави; розглянуто економічну сутність кредиту та банківського кредитування, фактори впливу на їх якість; обґрунтовано необхідність врахування банками галузевих особливостей діяльності позичальника. Також в розділі проаналізовано теоретичну базу основних моделей організації банківського кредитування.

Аналіз існуючих підходів до визначення сутності банківського кредитування дозволив автору запропонувати деталізацію його складових компонент, а саме: принципи кредитування, види кредитів, кредитні відносини, суб’єкти та об’єкти кредитування, методи кредитування та механізми надання, погашення, забезпечення кредиту та банківського контролю за виконанням зобов’язань.

Систематизація наукових підходів до визначення ролі банківського кредитування в економіці держави дозволила виділити її основні напрямки впливу на економіку держави, зокрема: 1) забезпечення рівноваги ринкових структур економіки на конкурентних засадах; 2) сприяння розвитку соціально-

економічного та інвестиційного клімату країни; 3) стабілізація ринкових процесів та допомога у подоланні кризових явищ в економіці.

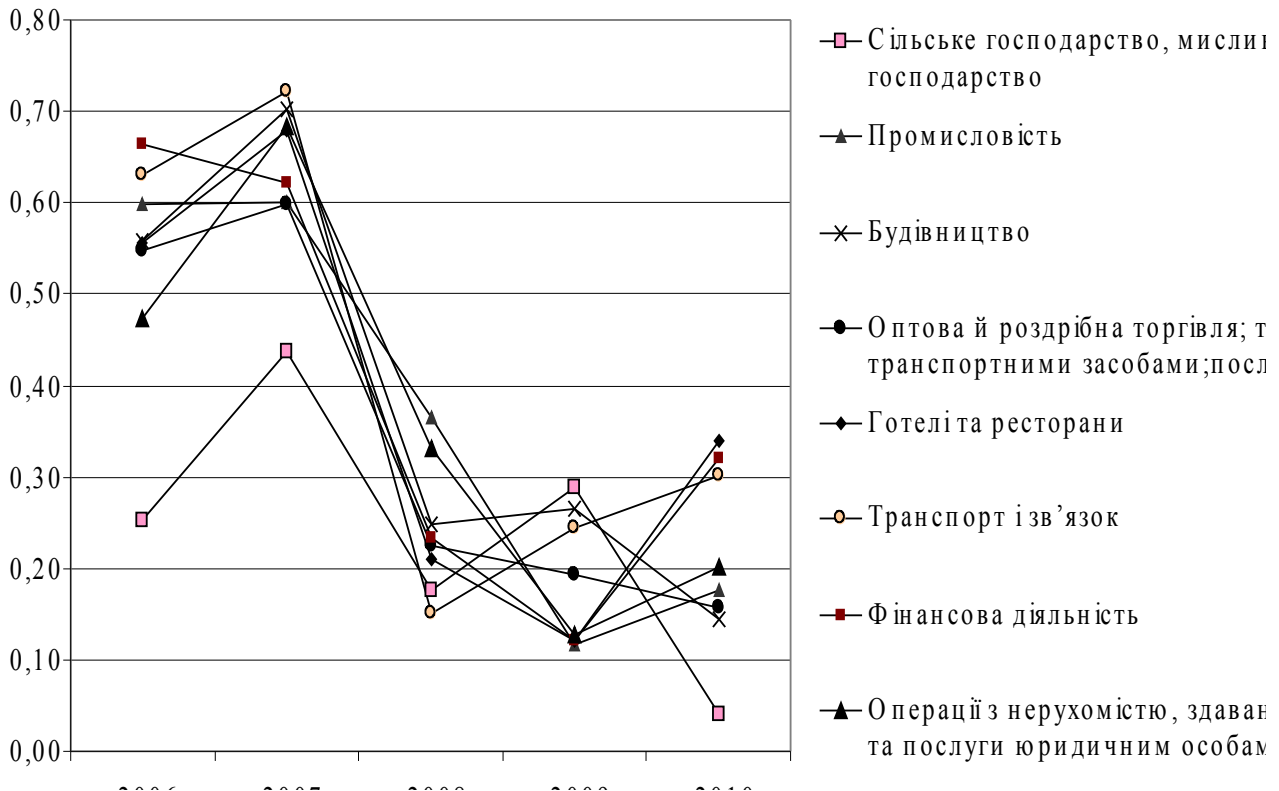
На основі аналізу кредитного портфеля банківської системи виявлено, що впродовж 2004–2009 рр. спостерігається збільшення обсягів прострочених кредитів більше ніж у 10 разів. Виходячи з такої ситуації, в роботі обґрунтовано висновок щодо необхідності застосування раціональних методів зниження втрат за кредитними операціями шляхом врахування впливу на фінансово-економічну діяльність позичальника таких факторів зовнішнього середовища, як тенденції розвитку галузі та галузева специфіка майна, що надається у заставу.

В процесі дослідження автором систематизовано погляди науковців щодо проблем визначення галузевого фактора, що визначається рядом особливостей, які обумовлюють специфіку проведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Визначальними при цьому є використання ресурсів, виробничий процес, специфіка готової продукції тощо. Обґрунтовано доцільність розширення переліку факторів, пов'язаних з певною галуззю, шляхом врахування специфіки майна, що надається у забезпечення кредиту.

В дисертаційній роботі проведено дослідження тенденцій розвитку галузей національної економіки на основі таксономічного аналізу кількісних показників, таких як: коефіцієнт покриття, коефіцієнт автономії, співвідношення короткострокових кредитів до власного капіталу, частка довгострокових зобов'язань у валюті балансу, знос основних засобів, коефіцієнт оборотності запасів, рентабельність власного капіталу, рентабельність діяльності, співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей, співвідношення прибутку прибуткових підприємств до збитку збиткових підприємств, співвідношення кількості прибуткових підприємств до кількості збиткових.

Динаміка коефіцієнта таксономії за видами економічної діяльності проілюстрована на рис. 1.

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта таксономії за видами економічної діяльності підприємств України за 2006–2010 рр.

На підставі проведеного аналізу динаміки коефіцієнта таксономії автором виявлено притаманність кожній галузі економіки своїх тенденцій розвитку та рівня чутливості до змін в економічних процесах держави.

Виходячи з цього, обґрунтовано необхідність застосування існуючих методів оцінки кредитоспроможності шляхом коригування на стан розвитку галузі. Якісна оцінка кредитоспроможності позичальника передбачає аналіз не лише фінансового стану, а й зовнішнього середовища функціонування підприємства та галузевих особливостей, які обумовлюють специфіку проведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

Систематизація та критичний аналіз існуючих підходів до визначення кредитоспроможності суб'єкта господарювання та його надійності, з точки зору своєчасного погашення боргу банку, дозволили зробити висновок, що для мінімізації кредитного ризику доцільним є врахування галузевої специфіки діяльності позичальника не лише при визначенні його кредитоспроможності, а й при визначенні вартості майна, що надається у заставу, та моніторингу кредитної операції.

На основі одержаних результатів автором запропоновано наступну послідовність врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування (рис. 2).

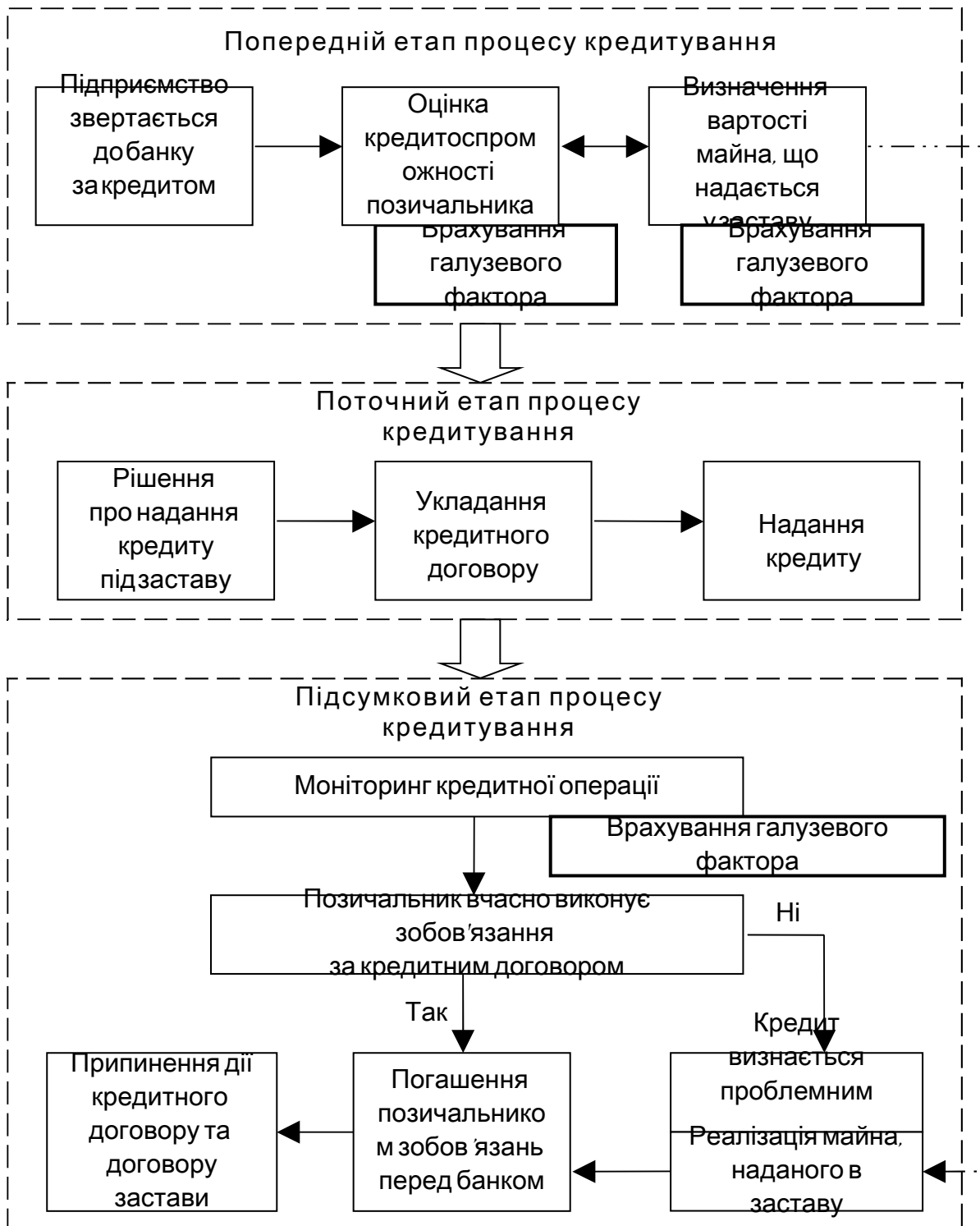
Розробка та використання обґрунтованих методичних підходів до врахування галузевої приналежності позичальника дозволить банку реально

оцінювати кредитоспроможність позичальника та визначати необхідну вартість застави, зменшити кредитний ризик та забезпечити рівновагу фінансово-економічного стану позичальника.

У другому розділі “Розвиток банківського кредитування на основі врахування галузевої специфіки діяльності позичальника” досліджено існуючі науково-методичні підходи до оцінки кредитоспроможності позичальника, виявлено їх основні недоліки; проаналізовано тенденції розвитку окремих галузей економіки; запропоновано підходи до визначення кредитного рейтингу позичальника та розміру заставного забезпечення по кредиту на основі врахування галузевої специфіки діяльності позичальника.

У дисертаційному дослідженні здійснено порівняльну характеристику методик оцінки кредитоспроможності позичальника дев'яти провідних українських банків (ПАТ “Райффайзен Банк Аваль”, АКБ “Приватбанк”, ПАТ “Промінвестбанк” та ін.). Встановлено, що усі методики побудовано на базі рекомендацій НБУ, вони являють собою порядок визначення кредитоспроможності позичальника на основі розрахунку певного комплексу показників. Аналіз банківської практики показав, що застосовувані підходи відрізняються між собою за переліком показників, їх нормативними значеннями, та не враховують тенденцій розвитку галузі.

При визначенні кредитоспроможності позичальника, як правило, враховуються ліквідність, фінансова стійкість, рентабельність, ділова активність та майновий стан.

Рис. 2. Процедура банківського кредитування з урахуванням галузевих особливостей діяльності позичальника

Спираючись на методичні рекомендації банківських установ та аналіз існуючої клієнтської бази аналізованих банків, визначено відповідну питому вагу кожного з показників, серед яких найбільш вагомими є показники рентабельності. Рентабельність діяльності формує можливість позичальника

виконувати свої зобов'язання по виплаті відсотків та суми основного боргу, свідчить про конкурентоспроможність його продукції, рівень стабільності позицій позичальника на ринку та виступає характеристикою ефективного функціонування суб'єкта господарювання. Це доводить доцільність використання показника рентабельності для характеристики змін стану галузі.

Автором обґрунтовано, що ідея застосування інструментарію врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування може бути реалізована шляхом оцінки тенденцій розвитку галузей економіки (на базі розрахунку рентабельності діяльності). Комплексне врахування галузевих особливостей на різних етапах кредитування дозволяє одержати більш об'єктивну оцінку кредитоспроможності позичальника, визначити необхідні складові інформаційного та організаційного забезпечення, але в той же час вимагає внесення ряду змін у технологію та процедуру проведення кредитування.

В рамках запропонованого підходу до врахування галузевих особливостей кредитний рейтинг позичальника слід розраховувати як суму бальної оцінки (визначається згідно з діючою методикою банку) та коригуючої поправки (розраховується як різниця рейтингових оцінок рентабельності діяльності позичальника (RCP_i^j) та галузі на певну дату (RIP_i^j).

Для розрахунку рейтингової оцінки рентабельності діяльності галузі економіки пропонується використовувати підхід з інтегральним значенням у 10 балів:

$$RIP_i^j = \frac{IP_i^j - IP_i^{\min}}{IP_i^{\max} - IP_i^{\min}} \cdot 10, \quad (1)$$

де RIP_i^j – рейтингова оцінка рентабельності діяльності i -ї галузі економіки на j -ту дату;

IP_i^j – рентабельність діяльності i -ї галузі економіки на j -ту дату;

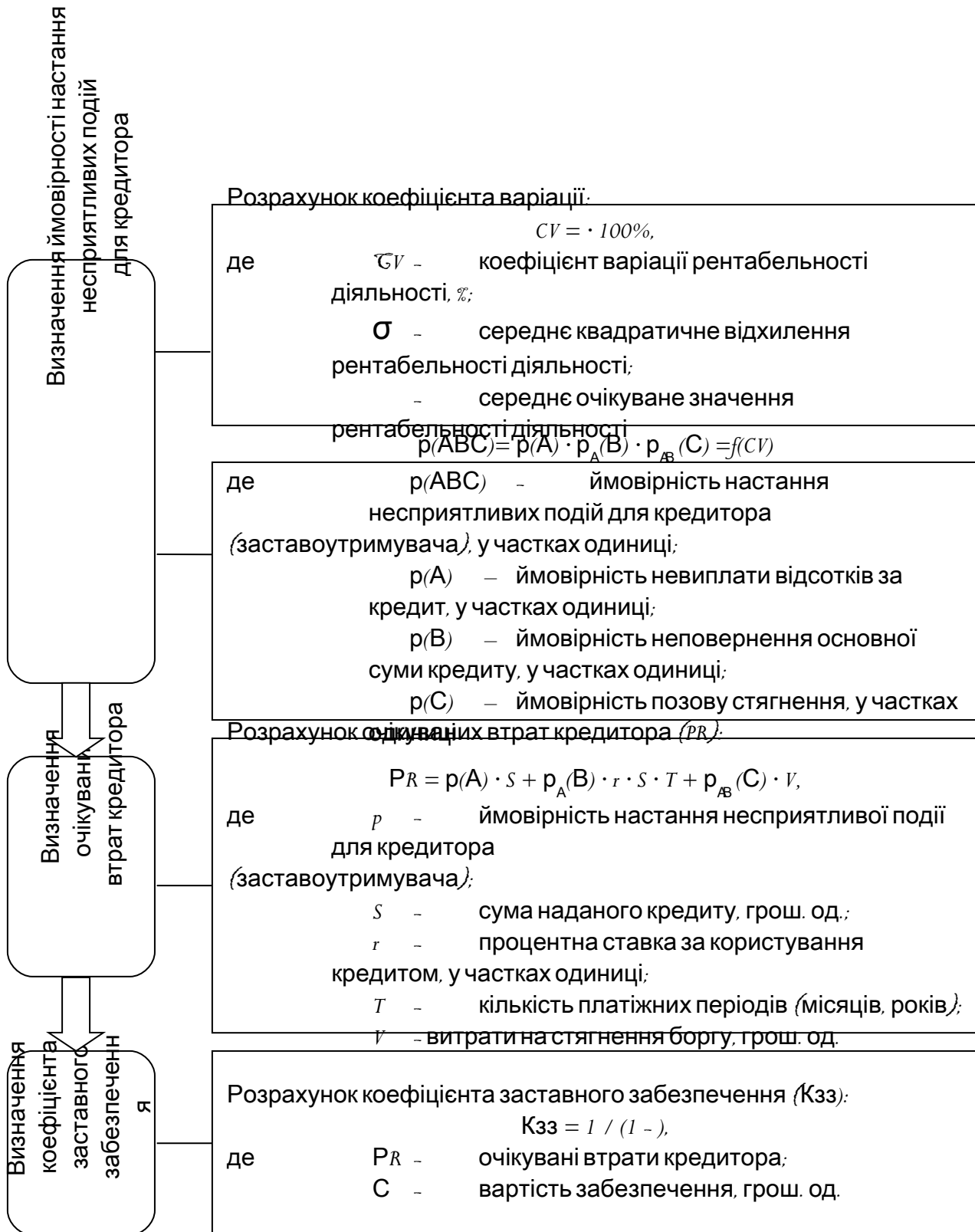
$IP_i^{\min}$, $IP_i^{\max}$ – мінімальне та максимальне значення рентабельності діяльності i -ї галузі економіки за аналізований період.

Підхід до визначення RCP_i^j є аналогічним до визначення RIP_i^j .

В роботі проаналізовано роль фактора забезпечення та ймовірність виникнення несприятливих подій для кредитора у разі неспроможності позичальника повернути кредит з об'єктивних чи суб'єктивних причин.

Аналіз діючої банківської практики засвідчив, що на сьогодні банки встановлюють фіксовані межі співвідношення вартості заставного майна та суми кредиту, які переважно визначаються вимогами НБУ щодо формування резервів під кредитні ризики.

Коефіцієнт заставного забезпечення запропоновано розраховувати на основі коефіцієнта варіації з визначенням очікуваних втрат кредитора (рис. 3).

Рис. 3. Алгоритм визначення коефіцієнта заставного забезпечення

Як базу для визначення коефіцієнта варіації автором запропоновано використовувати показник рентабельності діяльності галузі економіки.

Приймаємо, що для розрахунку очікуваних втрат кредитора ймовірності несплати відсотків за кредит ($p(A)$), неповернення основної суми боргу ($p(B)$) та звернення позову стягнення ($p(C)$) є умовно залежними між собою та, у своєму поєднанні, складають загальну ймовірність настання несприятливих подій для кредитора $p(ABC)$.

Процес визначення коефіцієнта заставного забезпечення запропоновано проводити в три етапи: перший етап – визначення ймовірності настання несприятливих подій для кредитора; другий – визначення очікуваних втрат кредитора; третій – визначення коефіцієнта заставного забезпечення.

Аналіз тенденцій розвитку галузей економіки свідчить, що для сучасних економічних умов функціонування системи банківського кредитування, коли зростає ймовірність настання несприятливих подій для кредитора, актуальним є постійний моніторинг як динаміки фінансового стану позичальника, так і тенденцій розвитку галузі, до якої він належить. Це дозволяє значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій банком та, узгоджуючи інтереси позичальника і кредитора, підвищувати ефективність банківського кредитування.

Враховуючи завдання дослідження, дисертантом запропоновано підходи до визначення кредитного рейтингу позичальника та розміру заставного забезпечення, особливостями яких є використання критерію, що характеризує загальний макроекономічний стан галузі позичальника. Впровадження нових підходів до проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника дозволить наблизити результати оцінки до реального стану розвитку галузей економіки, зважаючи на зміни умов їх функціонування.

У третьому розділі “Практичні аспекти врахування галузевих особливостей при банківському кредитуванні” формалізовано окремі елементи банківського кредитування; розроблено та запропоновано конкретні практичні рекомендації щодо вдосконалення банківського кредитування шляхом врахування галузевих особливостей позичальника на етапах оцінки кредитоспроможності позичальника, визначення вартості заставного майна та моніторингу кредитної операції; удосконалено методичні підходи до визначення загальної вартості застави до суми кредиту у розрізі галузей економіки; обґрунтовано доцільність впровадження розробленої схеми врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування.

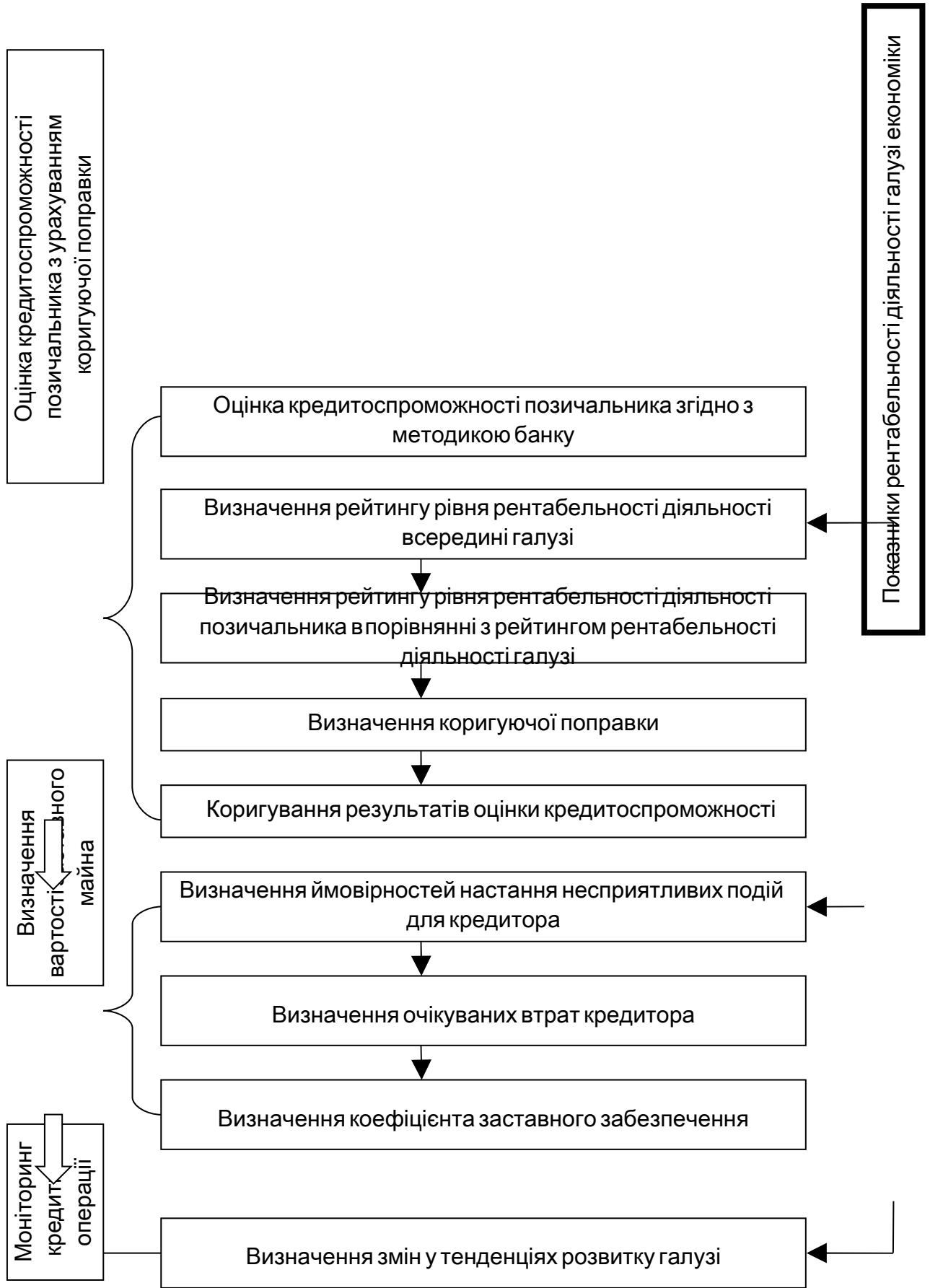
У роботі доведено, що порядок визначення кредитного рейтингу позичальника, розміру заставного майна та проведення моніторингу кредитної операції повинні враховувати тенденції розвитку галузей економіки.

Результати проведеного дослідження процесу банківського кредитування на етапах встановлення кредитного рейтингу позичальника, визначення розміру заставного забезпечення по кредиту та проведення моніторингу кредитної

операції дали змогу визначитися щодо комплексного врахування галузевих особливостей позичальника.

Узагальнюючим результатом дослідження є розробка структурно-логічної схеми врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування (рис. 4).

Практична перевірка авторських пропозицій щодо врахування галузевих особливостей діяльності позичальника на етапі визначення його кредитного рейтингу була здійснена на базі фінансової звітності ВАТ “Сумське НВО ім. М. В. Фрунзе”. Згідно з методикою оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи ПАТ “Банк” у 2009 році ВАТ “Сумське НВО ім. М. В. Фрунзе” мало кредитний рейтинг В (140 балів).

Рис. 4. Структурно-логічна схема врахування галузевих особливостей позичальника

За розрахунками автора, кредитний рейтинг позичальника було змінено у бік збільшення за рахунок врахування стану розвитку галузі його діяльності. Відкоригована оцінка підприємства становить 150 балів, що відповідає кредитному рейтингу Б. Порівняння отриманих даних з динамікою ринкової вартості акцій підприємства за 2009 рік дозволило зробити висновок про обґрунтованість оцінки, отриманої на основі авторського підходу.

Спираючись на статистичні дані щодо розвитку видів економічної діяльності, частка яких у структурі ВВП перевищує 10 % (промисловість – 23,2 %; торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 13,5 %; транспорт та зв'язок – 11,3 %) здійснено перевірку авторських пропозицій щодо визначення розміру заставного забезпечення по кредиту.

Для репрезентативності розрахунків, враховуючи думку аналітиків, до даного переліку автором було віднесено види економічної діяльності, які характеризуються специфічними особливостями, а саме: будівництво та сільське господарство, мисливство, лісове господарство.

У табл. 1 продемонстровано результати розрахунку коефіцієнта заставного забезпечення за видами економічної діяльності для позичальника класу А.

Таблиця 1

Коефіцієнт заставного забезпечення за видами економічної діяльності для позичальника класу А

Вид економічної діяльності	Діюча практика (середній діапазон)	Запропонований підхід	
		2004–2008 рр.	2005–2009 рр.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2,00 – 3,00	1,23	1,21
Промисловість		1,41	3,65
Будівництво		3,65	3,65
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку		3,65	3,65
Транспорт та зв'язок		1,57	1,67

На основі отриманих даних було розраховано можливі доходи (втрати) банківського сектора України за 2009 р. Результати розрахунків засвідчують наявність ризикових видів економічної діяльності, за якими у 2009 р. банківські

установи могли б понести втрати від погіршення економічної ситуації. Було отримано наступні результати:

- можливі втрати банків у разі погіршення фінансового стану підприємств – позичальників галузі будівництва – можуть досягати 17 429 млн грн., а в торгівлі – 69 106 млн грн.;
- можливі додаткові доходи банківського сектора від кредитування підприємств промисловості становили б 9 426 млн грн., а по сільському господарству та транспорту і зв'язку – 3 559 та 855 млн грн. відповідно.

За результатами отриманих розрахунків можна зробити висновок, що завищення оцінки застави призводить до втрати при дефолті, а заниження оцінки застави – до зменшення обсягів кредитування та недоотримання прибутків банками України.

Впровадження даного підходу до врахування впливу галузевих особливостей позичальника дозволить якісно реалізовувати принципи банківського кредитування та, враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій банком, що дозволяє зробити висновок про можливість застосування авторського підходу у вітчизняній практиці банківського кредитування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, що полягає у вдосконаленні теоретико-методичних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника.

За результатами проведеного дослідження отримано такі висновки та пропозиції:

1. На основі дослідження підходів до визначення сутності поняття “банківське кредитування” встановлено, що у сучасних вчених відсутня єдина думка щодо елементів системи банківського кредитування. Аналіз існуючих підходів дозволив уточнити перелік її складових компонент, а саме: принципів кредитування, видів кредитів, кредитних відносин, суб'єктів та об'єктів кредитування, методів кредитування та механізмів надання, погашення, забезпечення кредиту та банківського контролю за виконанням зобов'язань.
2. Систематизація існуючих наукових підходів до визначення галузевого фактора дає можливість розширити перелік класифікаційних ознак, до якого запропоновано відносити галузеву специфіку предметів забезпечення. Врахування галузевого фактора з урахуванням запропонованих складових сприятиме вдосконаленню процесу банківського кредитування.
3. Результати дисертаційного дослідження дозволили встановити притаманність кожній галузі своїх тенденцій розвитку та рівня чутливості

до змін в економічних процесах держави, що обумовлює необхідність їх врахування при проведенні банківського кредитування. Обґрунтовано необхідність врахування галузевого фактора та його визначення на основі показника рентабельності діяльності галузі як основної характеристики ефективного функціонування суб'єкта господарювання.

4. Аналіз діючої практики банківського кредитування засвідчив, що застосовувані підходи відрізняються між собою за переліком показників, їх нормативними значеннями та не враховують тенденцій розвитку галузі. Збільшення кількості збиткових підприємств та, як наслідок, зростання частки проблемних кредитів у кредитних портфелях банків визначає необхідність вдосконалення як підходів щодо визначення кредитного рейтингу позичальника, так і встановлення розміру заставного забезпечення по кредиту. Виходячи з цього, запропоновано комплексне врахування галузевих особливостей позичальника на етапах оцінки його кредитоспроможності, визначення розміру заставного забезпечення по кредиту та моніторингу кредитної операції при регулярній переоцінці фінансового стану позичальника.
5. З метою вирішення задачі проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника пропонується застосування методичного підходу, заснованого на введенні коригуючої поправки, розрахованої на основі рейтингування рівнів рентабельності діяльності галузей економіки. Можливість застосування авторського підходу до коригування кредитного рейтингу позичальника обґрунтовано наявними тенденціями у розвитку галузей національної економіки.
6. Обґрунтовано необхідність підвищення ролі забезпечення при проведенні банківського кредитування. Вдосконалено підхід до визначення коефіцієнта заставного забезпечення, з урахуванням розвитку галузей економіки на основі врахування відмінностей рентабельності галузей.
7. За результатами проведеного в дисертаційній роботі дослідження обґрунтовано необхідність врахування при проведенні моніторингу кредитної операції зміни середньогалузевого показника рентабельності діяльності галузі. Реалізація запропонованого підходу дає змогу здійснювати контроль та у разі виявлення негативних змін – вчасно зреагувати на проблемну ситуацію.
8. Апробація запропонованого підходу до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування, яка здійснювалась на основі фінансової звітності акціонерних товариств Сумської області та статистичних даних Держкомстату України за галузями економіки, показала, що використання запропонованого підходу може створити необхідні умови для підвищення ефективності банківського кредитування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Лібералізація руху капіталу в ході євроінтеграції: досвід країн Центральної Європи : монографія / А. О. Єпіфанов, С. М. Козьменко, М. І. Макаренко, О. О. Дутченко та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 36–47 (6,80 друк. арк., особисто автору належить 0,35 друк. арк.). Особистий внесок: формалізація особливостей функціонування фінансових ринків окремих країн в умовах лібералізації руху капіталу в ході євроінтеграції.

Публікації у наукових фахових виданнях

2. Дутченко О. О. Проблеми використання методик оцінки фінансового стану підприємств / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. Т. 17. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 260–264 (0,33 друк. арк.).
3. Дутченко О. О. Удосконалення критеріальної бази оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника банку з урахуванням галузевих особливостей / О. О. Дутченко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : науковий збірник / за ред. І. Г. Ткачук. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2009. – Випуск V. – Т. 2. – С. 208–212 (0,32 друк. арк.).
4. Дутченко О. О. Напрямки вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника банку / О. О. Дутченко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Серія “Економіка та менеджмент”. Випуск 5/1 (39). – 2010. – С. 113–120 (0,56 друк. арк.).
5. Дутченко О. О. Вплив залученого іноземного капіталу на розвиток підприємств в галузевому та регіональному розрізі / О. О. Дутченко // Економічний простір : зб. наук. пр. – № 37. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2010. – С. 45–54 (0,45 друк. арк.).
6. Дутченко О. О. Розробка підходу до визначення оптимального співвідношення “кредит – застава” / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – 2010. – № 30. – С. 113–120 (0,37 друк. арк.).
7. Дутченко О. О. Врахування галузевого фактору при визначенні кредитного рейтингу позичальника / О. О. Дутченко // Економічний простір : зб. наук. пр. – № 45. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2011. – С. 148–154 (0,28 друк. арк.).
8. Дутченко О. О. Врахування галузевого фактору при проведенні банківського кредитування / О. О. Дутченко, І. В. Белова // Економічний простір : зб. наук. пр. – № 48/1. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2011. – С. 137–143 (0,32 друк. арк.). Особистий внесок: розширення переліку характеристик галузі щодо специфіку предмета застави (0,16 друк. арк.).

9. Дутченко О. О. Розробка підходу до врахування галузевого фактора діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування / О. О. Дутченко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Випуск 1. – 2011. – С. 86–92 (0,33 друк. арк.)

Публікації у матеріалах наукових конференцій

10. Дутченко О. О. Проблеми використання методик оцінки фінансового стану підприємств / О. О. Дутченко // Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи : тези доповідей Другої всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих учених (27–29 вересня 2006 р.) – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – С. 66–68 (0,11 друк. арк.).
11. Дутченко О. О. Галузеві аспекти управління фінансовими ресурсами підприємства / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (9–10 листопада 2006 р.) – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С. 161–163 (0,06 друк. арк.).
12. Дутченко О. О. Проблеми використання методик оцінки кредитоспроможності позичальника з урахуванням галузевих особливостей / О. О. Дутченко // Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні: філософія, стратегія, тактика : тези доп. Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (20 – 22 березня 2007р.). – Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2007. – С. 114–115 (0,06 друк. арк.).
13. Дутченко О. О. Напрямки удосконалення банківського кредитування з урахуванням галузевих особливостей / О. О. Дутченко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : зб. тез доп. ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня – 1 червня 2007 р.) – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 91–92 (0,07 друк. арк.).
14. Дутченко О. О. Вплив різноманітних факторів на кредитоспроможність підприємства / О. О. Дутченко // Матеріали науково-практичної конференції інституту економіки та менеджменту СНАУ “Актуальні проблеми економіки та менеджменту” (11–12 грудня 2009 р.). – Суми : “Довкілля”, 2009. – 408 с. – С. 367 (0,06 друк. арк.).
15. Дутченко О. О. Основні пріоритети інвестиційного процесу в Україні / О. О. Дутченко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : зб. тез доп. V Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 травня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Т. 2. – 185 с. – С.74–76 (0,09 друк. арк.).
16. Дутченко О. О. Методичні підходи до удосконалення системи банківського кредитування / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. тез доп. XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (28–29 жовтня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий

навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – Т. 2. – 233 с. – С.70–71 (0,06 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Дутченко О. О. Банківське кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. – Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”, Суми, 2011.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методичних підходів до проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника та опрацюванню практичних рекомендацій щодо їх удосконалення.

Запропоновано перелік складових компонент моделі банківського кредитування та ознак галузевого фактора. Досліджено тенденції розвитку галузей національної економіки. Обґрунтовано необхідність удосконалення існуючих підходів до банківського кредитування. Запропоновано підходи до визначення кредитного рейтингу позичальника та розміру заставного забезпечення, особливостями якого є використання критерію, що характеризує загальний макроекономічний стан галузі позичальника. Обґрунтовано необхідність врахування тенденцій розвитку галузей економіки при проведенні моніторингу кредитної операції.

У роботі розроблено підхід до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника на етапах оцінки його кредитоспроможності, визначення розміру заставного майна та моніторингу кредитної операції, що дозволить підвищити рівень ефективності банківського кредитування.

Ключові слова: банківське кредитування, позичальник, галузь, галузеві особливості, кредитоспроможність, заставне майно, кредитний рейтинг, рентабельність.

АННОТАЦИЯ

Дутченко Е. О. Банковское кредитование на основании учета отраслевых особенностей заемщика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение “Украинская академия банковского дела Национального банка Украины”, Сумы, 2011.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методических подходов к проведению банковского кредитования на основании учета отраслевых

особенностей заемщика и практических рекомендаций по их усовершенствованию.

Определена детализация составляющих компонент модели банковского кредитования, а именно: принципы кредитования, виды кредитов, кредитные отношения, субъекты и объекты кредитования, методы кредитования и механизмы выдачи, погашения, обеспечения кредита и банковский контроль за выполнением обязательств.

В процессе исследования выявлены специфические черты функционирования отраслей экономики. Обоснована целесообразность расширения перечня классификационных признаков отраслевого фактора путем учета специфики имущества, которое предоставляется в обеспечение кредита. Обоснована необходимость учета отраслевых особенностей заемщика при проведении банковского кредитования.

В работе определены направления совершенствования подходов к проведению банковского кредитования, в частности, обоснована необходимость комплексного учета отраслевых особенностей заемщика.

Проведен анализ подходов украинских банков к определению кредитного рейтинга заемщика и размера залогового обеспечения по кредиту. Предложены рекомендации по их усовершенствованию с использованием критерия, характеризующего общее макроэкономическое состояние отрасли заемщика.

В работе предложен научно-методический подход к комплексному учету отраслевых особенностей заемщика в процессе банковского кредитования. Суть подхода заключается в обосновании соответствующего инструментария учета отраслевых особенностей заемщика, который применяется банковским учреждением на различных этапах кредитования. Кроме того, определены составляющие информационного и организационного обеспечения кредитного процесса, которые позволяют комплексно учитывать отраслевые особенности заемщика. Реализация данного подхода позволит повысить уровень эффективности банковского кредитования.

Усовершенствован методический подход к определению кредитного рейтинга заемщика, предполагающий введение корректирующей поправки к базисной оценке кредитоспособности заемщика как разницу рейтинговых оценок рентабельности деятельности заемщика и отрасли экономики. Усовершенствован подход к определению коэффициента залогового обеспечения.

Обоснована необходимость учета тенденций развития отраслей экономики при проведении мониторинга кредитной операции при регулярной переоценке финансового состояния заемщика посредством учета изменений среднеотраслевых показателей рентабельности, с целью оперативного реагирования на динамику развития отрасли.

Предложено расширить экономическое содержание определения “отраслевой фактор” за счет дополнения перечня отличительных характеристик отрасли спецификой предмета залога.

Разработаны конкретные практические рекомендации по усовершенствованию банковского кредитования и обоснована целесообразность внедрения разработанной автором схемы учета отраслевых особенностей заемщика в процессе банковского кредитования.

Внедрение данного подхода к учету влияния отраслевых особенностей заемщика позволит качественно реализовывать принципы банковского кредитования и, учитывая соответствие между стоимостью обеспечения и задолженностью по кредиту, значительно уменьшать риски от проведения кредитных операций банком, что позволяет сделать вывод о возможности использования авторского подхода в современной практике банковского кредитования.

Ключевые слова: банковское кредитование, заемщик, отрасль, отраслевые особенности, кредитоспособность, залоговое имущество, кредитный рейтинг, рентабельность.

SUMMARY

Dutchenko O. O. Bank lending on the basis of the borrower's industry particularities. – Manuscript.

The dissertation for reception of scientific degree of candidate of economic science on the specialty 08.00.08 – Money, finance and credit. – State Higher Educational Institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2011.

Dissertation is devoted to the development of the theoretical and methodological approaches to the bank lending with provision for the borrower's industry particularities and elaboration of practical recommendations for its improvement.

The list of components of the bank lending model and peculiarities of the industry factor are offered in the work. Trends of the development of industry of the national economy have been explored. The necessity for improving the existing approaches to the bank lending and accounting the trends of the national economy industries in monitoring credit operations are determined. The approach to defining the borrower's credit rating and the size of the collateral is suggested. Its peculiarity is to use the criterion, which determines the state of the borrower's industry.

The approach to complex accounting of the borrower's industry particularities at the stages of estimating its solvency and determining the collateral size is developed in the work.

Key words: bank lending, borrower, industry, industry particularities, solvency, collateral, credit rating, profitability.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
С. М. Козьменко

Підписано до друку 19.09.2011.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008

